

УДК 330.341.5

Н. І. Луцька,
магістр міжнародної економіки
І. З. Криховецький,
магістр міжнародної економіки,
Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РИНКОВИХ УМОВАХ

У статті розглядається питання про зміст, суть, місце та значення державного регулювання економіки взагалі і особливості регулювання інвестиційного та інноваційного процесів. Сучасний стан інновацій показано в короткому аналізі формування інноваційних коштів в Україні та Івано-Франківській області та шляхи покращення інноваційної діяльності.

In the article the problems of the contents, place and importance of the state regulation of economics in general and the peculiarities of the regulation of the process of investment and innovation are considered. The current state of innovations and the ways of the improvement of the innovative practice are shown by the brief analysis of the formation of the innovation capital in Ukraine and Ivano-Frankivsk region.

ВСТУП

На всіх етапах державотворчого процесу певне регулювання економічною діяльністю було притаманне всім політичним і економічним формаціям. Таке регулювання йшло від примітивного до наукового обґрунтування. На сучасному етапі економічного і соціального розвитку і глобалізації економіки ні одна держава не обходиться без певного рівня економічного регулювання. Особливе місце займає регулювання інвестиційної і інноваційної діяльності як погляд у завтрашній день, з точки зору оптимального використання наявних обмежених ресурсів і можливості виходу вітчизняних товарів на світовий ринок. В основі інноваційного регулювання лежать наукові розробки з метою запровадження нових технологій, які зменшили б енерго- і матеріальні виробництва та дали б вагомий імпульс для виходу з кризового стану економіки України.

Сьогодення економіки України базується на старій техніці і застарілих технологіях. Враховуючи велике відставання у виробництві валового внутрішнього продукту на душу населення в порівнянні з розвинутими країнами світу, перед країною назріло термінове питання не просто будь-якими силами і засобами збільшити ВВП на базі існуючої техніки і технології, а через інновації зробити ривок до якісних показників. Діючі основні фонди зношені фізично в межах до 70 відсотків. Моральний їх знос нема з чим порівняти.

Завдання інвестицій — відтворити їхню здатність щодо виробничого процесу. Завдання інновацій вище — вивести основні виробничі фонди до рівня їхньої продуктивності за світовими стандартами. На жаль, визначаючи науку як найважливішу складову продуктивних сил, практично результати її досліджень, рекомендації продовжують ігноруватися. Практично бюджети (від державного до місцевих) виділяють мало коштів для наукових розробок, ще менше контролюється з боку держави їхнє використання. Підприємства малого та середнього бізнесу не мають можливості накопичити власні кошти на впровадження наукових розробок. Більші виробничі структури — як державні, так і приватні не досягли рівня економічної культури і працюють не на перспективу, а на задоволення, як правило, своїх поточних потреб або ще гірше — особистих потреб власника.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- розглянути державне регулювання інноваційних процесів в ринковій економіці України;
- дослідити проблеми фінансування інноваційних процесів від наукових розробок до їх впровадження;
- проаналізувати формування інноваційних коштів в Україні та Івано-Франківській області;
- розглянути шляхи покращення інноваційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Науковий підхід до розвитку національних економік передових країн світу нині є незаперечний. Проблема нестачі коштів — явище постійне. Досліджуючи це питання в Україні та області, можна поставити під сумнів низьку можливість концентрувати ресурси на інноваційних процесах. На нашу думку, є незрозумілі позиції існування постійно збиткових підприємств, які не мають ні дотацій, ні спонсорів, а тримаються "на плаву". Це нонсенс ринкової економіки або дозволені "фокуси" системи обліку. З другого боку, тіньова економіка не існує поза межами міста, району, області чи поза наглядом державних інституцій (податкової служби, всіх рівнів міліції, фінансових органів, державної статистики, Антитимопольного комітету, Фонду державного майна і т.д.). Ринкова економіка створюється і розвивається в межах національної території і в межах державних законів про підприємницьку діяльність.

Держава в особі згаданих структур має можливість і зобов'язана збалансувати потреби і реальні можливості як для наукових досліджень, так і впровадження інноваційних проектів. Наукові дослідження та спостереження дозволяють зробити висновок, що величина ВВП характеризує сьогоднішній день, інвестиції — завтрашній день, інновації вирішують шлях досягнення майбутнього.

Минуле (XX) століття довело безперспективність економічного і соціального розвитку суспільства з крайнощами щодо втручання або невтручання держави в економіку незалежно від форм власності. Ні класичний капіталізм, коли держава зовсім не втручалась в економічну діяльність, ні державний соціалізм, коли вона повністю регулює економіку, не доказали життєстверджуючих позицій. З нашої точки зору, такі полярності породжували перманентні суспільні біди, негаразди і кризи, бо різні глобальні суспільні експерименти лягли (і лягають) великим тягарем на плечі як виробників, так і споживачів продукції та послуг, тобто на платників податків.

Нині, маючи колосальний науковий багаж досліджень і життєвий досвід, можна переконано заявити, що за допомогою умілого і гнучкого державного регулювання всі великі країни світу і більшість тих, що розвиваються, визначають напрями розвитку економіки на всіх рівнях: від країни загалом до первинної ланки — підприємства, об'єднання і, зрозуміло, до форм і методів підприємницької діяльності.

Однак, за всі часи історії людства суспільство кожної нації і кожної держави з розвитком продуктивних сил, розподілу праці і соціальних відносин змінювалося. Разом з тим з розвитком змінювалися тодішні і нинішні уявлення про роль держави в економічному і соціальному поступі.

Відповідно до цих змін зазнавали змін взаємовідносини між державою і суспільством, між індивідом і суспільством, між виробником і споживачем (покупцем), між виробниками, тобто як по вертикалі, так і по горизонталі. Роль і місце держави зростали з ростом маси і вартості додаткового продукту, і особливо з необхідності організації форм і методів його розподілу і перерозподілу, з ростом соціальної спрямованості соціаль-

ної політики кількість і якість цих форм і методів відповідно зростали. Вони переростали від рекомендованих норм і правил до законодавчих актів, що стали і обов'язковими, і прозорими.

Ще на зорі державотворення Арістотель зауважив і сказав, що благополуччя держави залежить від її законів. Перший і найбільший автомобільний магнат США Генрі Форд в прямому і переносному значенні заявив, що все може бути зроблено краще, ніж робилося дотепер. В Біблії (Старий Заповіт) сказано, що щасливий той народ, який має мудрого керівника. Нинішні науковці визначили однозначно, що в світі нема слабозрозвитих країн, а є слабокеровані, а все дешевше дорого обходиться.

Ці та інші дослідження говорять про те, що у всі часи і світські науки, і релігія вбачали в державному регулюванні всіх суспільних процесів одну із заповорок загального розвитку як самої науки, так і її наслідків: прогрес і добробут.

Процеси науково-технічного прогресу, постіндустріальний розвиток, інноваційний напрям інвестицій, процеси глобалізації у світовій економіці спонукають шукати відповіді на нові і нові питання: яку роль на кожному витку національного і світового розвитку повинна відігравати держава, якими повинні бути головні сфери і методи державного впливу на ці процеси.

Розпочата в Україні економічна реформа потребує поживлення господарського життя у всіх ланках і формах виробництва, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) та його споживання. Поточний стан економіки визначається діяльністю господарюючих суб'єктів, майбутній — обсягом інвестицій у виробництво. Розподіл валового внутрішнього продукту на фонд споживання та фонд нагромадження є важливою макроекономічною пропорцією національної економіки. Від того, яку частину ВВП країна витрачає на створення матеріально-технічної та фінансової бази нових виробників товарів та послуг, залежать майбутні обсяги ВВП та відповідно суспільний стан і добробут населення. Нераціональне споживання сьогодні повернеться проблемою завтрашнього дня.

За такими законами повинні розвиватися національне і світове виробництво, торгівля і прями інвестиції, в основу яких покладено інноваційну політику. За даними Світового банку, за період від 1985 по 2005 роки, зростання світового виробництва склало 250%, а прямих інвестицій — майже 450%. Цього не можна сказати про Україну, де інвестиційний процес за такою схемою не розвивався і не розвивається. База виробництва в Україні є надто низька, зношеність основних фондів досягає 70%, темп зростання за період від 1990 року мало впливає на маси товарів і послуг, біля половини діючих підприємств працюють збитково, засоби масової інформації вважають, що половина економіки в тіні.

Так, за даними Івано-Франківського обласного управління статистики, при загальному спаді кількості збиткових підприємств та організацій в 2006 році — до 42,8% порівняно з 46,2% в 2005 році, сума збитків зростала відповідно з 240965,7 тис. грн. в 2005 році до 476396,6 тис. грн. в 2006 році. І хоч загальна рентабельність за видами економічної діяльності змінилася від 0,2% за 2005 рік до 0,2% в 2006 році, в промисло-

вості її від'ємний показник відповідно зріс з -1% до -2,5%. На території області вагому рентабельність мають організації фінансової діяльності (в межах 45%), транспорт і зв'язок (14%), будівництво (2,2%).

Проїдання коштів збитковими підприємствами впливає на загальний стан зростання нерозподільного прибутку і, зрозуміло, на можливості інвестиційного процесу. В 2007 році область досягла 52,9% рівня ВВП 1995 року (найнижчий був в 1999 році — 41%), а індекс інвестицій склав 59,0%. На фоні інших областей таке співвідношення зростання ВВП і інвестицій в Івано-Франківській області є нині оптимальним, але в абсолютних величинах недостатнє. Інвестиції в основний капітал на одну особу хоч з року в рік зростають (за 2005 рік — 424,5 грн., за 2006 рік — 601,8 грн, за 2007 рік — 678,4 грн.), але вони на два щаблі нижчі, ніж у країнах Європейської спільноти.

Так, тільки ВВП на душу населення (за 2001 рік) склав в Україні 0,83 дол. США, а в СІЛА — 31,75 дол., Японії — 29,96 дол., Німеччині — 26,18 дол., Франції — 24,74 дол.

Крім загальних світових нерівностей, в Україні є свої регіональні проблеми. Так, якщо в 2004 році іноземні капіталовкладення на душу населення в Україні в цілому склали 544 грн., а по Івано-Франківській області — 523 грн., то м. Київ одержало 34,5% від всіх іноземних інвестицій при 5,5% населення України в ньому. Інші області одержали в два рази менше середньої величини по Україні. Звичайно, для м. Києва як столиці держави повинні існувати інші норми, але й вони повинні бути оптимально співзвучними.

Про місце, роль і значення інвестицій щодо розвитку окремого підприємства, галузі, регіону і народного господарства в цілому кожної держави сказано багато практиками і науковцями. В центрі уваги цих розробок стоїть інноваційна політика як стрижень наукового і технічного прогресу, як програма дій на близьку і далеку перспективу. Інновації — це пошук шляхів, методів і форм входження в завтрашній день, який має бути на вищому щаблі вчорашнього і нинішнього дня. Хочеться згадати таких діячів, що формували думку щодо інвестицій і інновацій, як англійський економіст Д. Кейнс, наукові розробки якого з інвестицій були прийняті американським урядом для піднесення економіки з кризового стану 1929—33 рр. В Україні вагомий вклад щодо ролі і значення державної інвестиційної політики вніс Туган-Барановський. Хоч його вчення було засуджено в Радянському Союзі, нині воно виступає як актуальне для кожного періоду розвитку.

Значний внесок до скарбниці інноваційної теорії вносять доктор технічних і економічних знань М. Павловський, член-кор. НАН О. Білоус, голова правління Промінвестбанку України В. Матвієнко та інші. Головне в тому, що всі українські науковці єдині у своїх висновках: інновації через інвестиції — єдиний шлях виходу з кризи, створення і збільшення робочих місць, ліквідація безробіття і досягнення належного рівня добробуту населення.

Важливо, щоб це було прийнято на державному рівні і не декларативно, а в діях уряду. Вважаємо за

доцільне дотримуватися при всіх рівнях формування інвестиційних і інноваційних процесів принципу державної ваги в їх реалізації.

Державне регулювання інноваційної діяльності не повинно бути обмежене тільки законодавчими і нормативними актами. Нині існуючі центри наукової, технічної і економічної інформації не мають необхідних коштів і засобів для збору і розповсюдження вітчизняної і зарубіжної найновішої інформації. З іншого боку, більшість виробничих підприємств не укладають договори на одержання обробленої інформації, яка стосується новинок техніки і технології галузі, — підприємства.

Лише в м. Івано-Франківську Центр науково-технічної і економічної інформації (ЦНТЕІ) нині використовує менше 10% збудованих приміщень для прямого призначення. До певної міри цей Центр існує формально.

Сам процес інновації на рівні держави (національних потреб) і виробничих структур проходить паралельно і в межах своїх можливостей. Загальна політика в даному випадку хоч відповідає вимогам і потребам науково-технічного прогресу, є декларативною. Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій В. Дем'яшин з цього приводу сказав ("Голос України" від 22.01.04): "Як і раніше, інтенсивно, навіть не консервується, а саме формується індустріальна структура, націлена на виробництво товарів нижчого технологічного укладу. Скажу більше, якщо найближчим часом, у найближчі вже місяці, навіть не роки, нам не вдасться змінити цей вектор на інноваційний, Україна цілком може опинитися серед країн, априорі не здатних до сприйняття прогресивних технологій, виробництва і навіть експлуатації товарів, котрі визначають вигляд і зміст постіндустріальної світової спільноти."

До сказаного хочеться додати, що уряди один за одним постійно борються з наслідками невдалих рішень і своїх власних, і своїх попередників, здавалося б, справу зроблено. Зупинка лише за виконавцями. Але вони, як правило, все знають і уміють, та без коштів і засобів справа не рухається.

Державний бюджет на 2008 рік також не вирішив цих проблем. За даними публікацій, три чверті бюджетних інвестицій не відповідали вимогам з підтримки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, з одного боку, бюджет 2008 декларував спрямованість інвестицій на розвиток наукового і високотехнологічного промислового комплексу, з іншого боку, із загальної суми запланованих інвестицій (2,3 млрд грн.) більше 20% було призначено для реконструкції і будівництва адміністративних будинків, ще 25% — на реконструкцію вугільних підприємств, 17% — на попередження технологічних катастроф і 15% — витрати на придбання житла для державних чиновників і військовослужбовців.

Проблема нестачі коштів — явище постійне.

У той же час до кінця не зрозумілі позиції існування постійно збиткових підприємств, які не мають ні дотацій, ні спонсорів, а тримаються на плаву. Це нонсенс ринко-

вої економіки, або дозволені фокуси системи обліку. Тіньова економіка не існує поза межами міста, району, області і не за полем зору податкової служби, податкової і місцевої міліції, фінансових органів, банківських структур, державної статистики, Антимонопольного комітету і торгівлі всіх рівнів і рангів. Звичайно, існує комерційна таємниця, але коли і де, для чого і від кого? Ринкова економіка існує в межах національної території, в межах чинних державних законів про підприємництво. Тоді виникає питання: "Як може існувати підприємництво поза законом"?

Повертаючись до легальної і прозорої підприємницької діяльності та їхньої можливості в інвестиціях і інноваціях, необхідно відзначити такі сторони:

— по-перше, дохідність підприємницької діяльності є фундаментом формування державного бюджету, тобто бюджетні можливості мізерні через низьку рентабельність і збитковість багатьох суб'єктів господарської діяльності як в промисловості, так і в аграрному секторі, що пов'язано із зворотним зв'язком — високим рівнем енерго- і матеріалоємності продукції та послуг на базі застарілих технологій і технічних засобів, що, в свою чергу, викликані низьким рівнем інвестицій, інновацій в них;

— по-друге, приватні підприємства на рівні малого і середнього бізнесу в своїй більшості не мають підґрунтя для проведення глобальних інвестиційних і інноваційних зрушень: своїх коштів нема, іноземний інвестор до них не йде, позики під 25—30% річних не вигідні; інші виробничі структури (також у своїй більшості) не досягли рівня економічної культури, працюють не на перспективу, а задовольняють, як правило, свої поточні потреби, часто-густо особисті потреби власника.

ВИСНОВКИ

Досліджувати тільки стан державного регулювання інноваційної діяльності нині замало. Всім державним структурам необхідно перейти від декларативних заяв і навіть необхідних законів і рішень щодо інноваційних процесів до визначення сучасною наукою методів і форм інноваційного процесу в державній інвестиційній політиці. Тільки після цього визначити пріоритети за хронологією (послідовністю) окремих галузей, регіони, виробничі структури, на які потрібно не просто звернути увагу, а спрямувати думку, кошти і сили в інноваційне русло. А для того держава повинна централізовано і через зміну певних законів (постійно чи на певний час як для вільних економічних зон) зацікавити у пошуку коштів і фінансувати інновації для окремої підприємницької діяльності як окремого суб'єкта, так і галузі та народного господарства в цілому. Зрозуміло, що загальнодержавні інноваційні проекти повинні повністю фінансуватися з державного бюджету, а галузеві, при необхідності, підтримуватись дотаціями з бюджету та інших централізованих джерел. Згадані процеси повинні бути враховані відповідними регіональними структурами як науково-дослідницькими, так і державними.

Попри все, що було сказано, необхідно дотримуватися такого співвідношення в темпах зростання:

Темп зростання ВВП	—	Темп зростання інвестицій	—	Темп зростання інновацій
--------------------	---	---------------------------	---	--------------------------

Цю нерівність необхідно підтримувати на макро- і мікрорівнях через державне регулювання всіма формами, методами і засобами.

Враховуючи, що на всіх рівнях державного регулювання економіки йде мова не тільки про форми і методи розподілу і перерозподілу додаткової вартості, а й про умови створення такої вартості. А вона твориться і зростає у виробничому процесі через зростання ВВП, зменшення суспільних витрат на цей процес в розрахунку на одиницю продукції.

Виробничий процес базується на відповідній технології, а остання — на величині споживання (витратах), точніше на питомій вазі цієї величини в загальній вартості продукції (послуг). В Україні дуже великі енергозатрати, вони в 5—7 разів більші на одиницю продукції, ніж мають високорозвинені країни. Тому на всіх етапах інноваційних процесів (проектів) нас цікавить інформація (I) до енергетичності (E). Цю думку можна виразити коефіцієнтом технологічності (K):

$$K = I/E$$

Таким чином, чим вищий рівень проінформованості через наукові пізнання, інновації, винаходи, проекти тощо і менший рівень енергоспоживання для виробництва одиниці продукції (конкретної і в цілому в державі), тим вищий коефіцієнт технологічності. Це співвідношення складно визначити в абсолютних величинах, але воно повинно бути на озброєнні держави на кожному етапі регулювання економіки.

У державному масштабі базу системно-цільового планування мають стати інноваційні проекти конкретних наукових, виробничих і соціальних структур з урахуванням реальностей, у яких їм доводиться працювати.

Головне в тому плануванні — перейти від бюджетів проїдання до бюджетів реального розвитку.

На всіх рівнях державного регулювання економіки повинно бути розуміння нинішньої ситуації у світі: основою економічної політики передових і країн, що успішно розвиваються, є інноваційний чинник.

Література:

1. Чистов С. Державне регулювання економіки. — Київ, 2005.
 2. Федоренко В. Інвестознавство. — Київ, 2006.
 3. Матвієнко В. Роздуми банкіра. — К.: Наук. думка, 2004.
 4. Білоус О. Світ і людина у XXI столітті // Голос України. — 2005. — № 245.
 5. Павловський М. Наукове осмислення реформ // Голос України. — 2006. — № 248.
 6. Білоус О., Мацейко Ю., Ми могли б бути серед лідерів // Голос України. — 2005. — № 41.
 7. Івано-Франківськ, Україна, світ: Статистичний збірник / Івано-Франківське обласне управління статистики. — Івано-Франківськ, 2006—2007.
- Стаття надійшла до редакції 18.01.2009 р.*